

sebe, kakor je uči krščanstvo? Kje je krščanska potrpežljivost? Kje so božje in cerkvene zapovedi in prepovedi? Kje je vera v neskončno pravičnost božjo? Kje je prosta volja človekova? In taka povest naj temelji na katoliški podlagi?! In tak junak v njej naj je in ostane „vzor rodoljuba“ katoliškim Slovencem?!

Dejanskemu razmerju slovenskih državnih poslancev do osrednje vlade nikakor ne odgovarja povod, ki so ga našli volilci Dolžanovi, da so mu soglasno izrekli nezaupnico, obdolžili ga izdajstva, ker je pri nekem posebnem predlogu potegnil z vlado in sokrivca imenovali tudi Kresa, ki je poprej zanj najhuje deloval ter pisal uvodne članke.

Pisatelj rabi preveč tujk; piše jih deloma po tuje, deloma po domači izreki. Ne utruja se tudi nadrobno in natanko opisovati posameznostij ženskega okrilja in lišpa, ne pozabivši „rdečih las divne krasotice Melanije“. V povest prav po nepotrebnem kričé trikrat dvojčki, jedenkrat trojčki, kontrolorka pa pojé toliko, da bi jo mož smel okoli kazati po „komedijah“.

Z ozirom na glavnega junaka iz polpreteklega časa bi zaklicali gosp. pisatelju z narodnim pesnikom: „Pusti, Anzel, mrtle z miram!“ Čemu taka drzna — apoteoza? Književnemu odseku „Matice Slovenske“ pa kličemo s sv. pismom: „Custos, quid de nocte?“

Val. Bernik.

Povesti. Spisal dr. Ivan Tavčar. I. zvezek. V Ljubljani. Založil pisatelj. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1896. 8°. Str. 354. Cena nevez. zv. 1 gld. 20 kr., v platnu 1 gld. 50 kr., eleg. vez. 2 gld. 10 kr. — Z dr. Ivanom Tavčarjem se naš list doslej ni pečal. Proizvodi tega pisatelja so prihajali na dan večinoma v časopisih, a časopisov v obče nismo omenjali. Poleg tega je dr. Ivan Tavčar že mnogo let sèm politična oseba prve vrste. Pečati se ž njim — to je vsekako isto kakor — dotikati se naše politike. In političnega zvona nismo marali zvoniti, dokler ni bila sila. Z letošnjim letnikom pa smo razširili svoj program tudi na socialno stran našega naroda in človeštva sploh; z mirnega stališča teoretičnega opazovanja in modrovanja smo odločno stopili na stališče praktičnega vsestranskega narodnega delovanja, ker smo se prepričali, da ob najnovejših naših narodnih in socialnih razmerah treba odločnega delovanja. Ko se torej sedaj srečamo z dr. Ivanom Tavčarjem, nas ni prav nič volja, da bi se umaknili njegovim mogočnim korakom. Poglejmo mu naravnost v oči ter recimo o njem, kar mislimo, ker mož sam nas v to poziva! — Poziva pa v „Pripomenku“ tako-le: „Slovenskemu občinstvu podajam zbrane svoje spise. Globoko že tičim v jeseni življenja, in političnih bojov viharji so mi izsušili vir pisateljske fantazije. — Polastila

se me je torej želja zbrati okrog sebe svojega duha otroke. Ta želja naj se mi ne šteje v zlo, in tudi svoje sovražnike prosim, naj me zaradi samoljubne te želje ne obsojajo prekruto: saj so mi moji spisi že tako nakopali mnogo sovraštva, a le malo prijateljstva. Omenjena želja pa je ravno zaradi pre mnogih napadov na moje spise vsaj deloma opravičena; občinstvu, ki je čitalo napade, se ponuja prilika, da spozna napadane spise v celoti, če se že hoče o njih poučiti. Druzega ne vem navesti v svoje opravičevanje!“

Ni napačen ta „Pripomenek“! Spisi naj se zagovarjajo sami pred napadovalci in „sovražniki“. To je poštena beseda poštenega namena. A ker ti spisi niso novi, pač pa — po skriti misli pisateljevi — premalo razširjeni, naj se torej bolj razširjajo, bolj čitajo, da jih bo občinstvo sodilo samo, sodilo tudi ono občinstvo, ki jih je doslej poznalo samo iz „napadov“. Pač primerna želja ne samo pisateljeva, ampak tudi založnikova in prodajalčeva.

Kar se nas tiče, poučili smo se do dobra o tem zvezku. A ker smo dolžni poročati o njem tudi svojim čitateljem, zato jim bomo po vrsti razložili svoje misli o spisih, objavljenih v tem zvezku, in o delovanju njihovega očeta.

Vsak spis treba presojati po duhu, ki ga oživlja; poleg tega se moramo ozirati tudi na umetniško obliko. Zato imamo trdno načelo, naj se presoja vsak spis po tem, kar je sam v sebi, po celoti in po delih, ne po tem, kako se vjema s tem ali onim posebnim nazorom ali slovstvenim tokom ali kako „strujo“.

V tem zvezku je šest pripovednih spisov, izmed katerih je poslednji, „Med gorami“, zbirka dvanajst različnih slik. „Ivan Slavelj“, povest, je na prvem mestu, četudi ni po času prva Tavčarjeva povest. Ne motimo se, ako trdimo, da jo je dal pisatelj na to mesto s posebnim namenom. „Ivan Slavelj“ je junak, ki je kolikor-toliko vzor pisateljev, in nazori, v tej povesti izraženi, so vsaj nekdaj bili nazori pisateljevi. Ivan Slavelj je dete siromašnih roditeljev. Vendar ga dasta v šolo, katero Ivan dobro dovrši dotlej, da bi po želji obeh šel v semenišče. A Ivanu Slavljju se je vselila ljubezen do Marijanice v srce, zato gré učít se za zdravnika. Roditelja ga zavržeta in umrjeta, predno se sin ž njima spravi. A Marijanica, dete nesrečne ljubezni, pozakonjena — je grofica tedaj, ko je Ivan Slavelj číslan zdravnik. Šele po trdih srčnih in zunanjih bojih postane Slavelj mož grofice Marije Ane in s tem tudi grajščak.

To je okvir naši povesti. A vsebina, ta pisana vsebina, ki jo je kakor v vročinski bolezni stresla med naš okvir pisateljeva domišljija! Kakor popade bolnika v oni bolezni včasih tak mraz, da mu čeljusti klepečejo in se mu kri ledení, potem pa ga napade vročina, da mu vró vsi sokí, tako je

tudi pripovedovanje v „Slavljū“ včasih robato in vsakdanje, drugodi zopet napeto in pretirano visoko, da gré govorjenje v povesti po isti poti, kakor govorjenje onih, katerim se bléde. Ex uno disce omnes: zares „Ivan Slavelj“ nam je najvernejša slika Tavčarjevih pripovedij. „Ivan Slavelj“ pa ni samo povest, marveč tudi nekaka satira n. pr. učiteljskega stanú, biča nekatere estetične nazore, (katerih pa živa duša ne zagovarja), biča nesrečne razmere v življenju. Pisatelj je znal v tej povesti vprašati o mnogih stvaréh, a odgovoriti ni znal. — Boljša je v tem oziru zgodovinska podoba „Antonio Gledjevič“, ki je lepo osnovana in živahno izvedena. Kot mladostno delo je dobra. Seveda se giblje po poti navadnih romanov o umetniški ljubezni. — „Bolna ljubezen“ ima dokaj zdravo jedro, dejal bi: dobro glavno načelo; toda to jedro je čudno omotano z neužitnimi mislimi. — Noveleta „Gospa Amalijsa“ pa nima zdravega jedra. Omožena, od moža ločena žena se zabava z mladenci. Predmet je trivijalen; malo romantike, par nesreč — pa je noveleta gotova. Tudi noveleta: „Mlada leta“ ni mnogo boljša. Vsebinska je nekoliko nad prejšnjo, ker se zadeva socijalnega vprašanja. Brat — demokrat — ljubi sestro aristokratino, ne da bi jo poznal za sestro. — „Med gorami“ — slike iz Loškega pogorja — so v posameznih delih različne vrednosti. Par slik je dobro in spretno risanih, nekaj jih je pa dokaj trdih ali pa s „kričečimi“ barvami izdelanih. Dobra je „Moj sin“, ki nam kaže slepo, potem pa jako grdo poplačano ljubezen očetovo do sina. Tudi „Kobiljekar“ je dobra slika; „Tržačan“ ali „Gričarjev Blaže“ pa se gibljeta v čudnih krogih.

Tavčar nam hoče v svojih povestih in slikah predočiti življenje, kakoršno je, po vseh njegovih stranéh, krepko in živo. Toda, reči treba, da pisatelj ustvarja sam iz svoje domišljije več kakor opazuje. In ta domišljija, moramo priznati, je zares živa in krepka, ustvarja si predmete z lahkoto in se igra z njimi. Zato Tavčar ni realist v pravem in dobrem pomenu; nikakor si ne stavi te naloge, da bi življenje opisal tako, kakor je, ampak tako, kakor zanima. Slikar, ki hoče s sliko vleči ali mikati ogledovalca, nareja močna nasprotja, močno svetlobo in močno temoto; barve rabi jako žive; vsakemu obrazu dá nenavadno posebnost, recimo jednemu veliko glavo, drugemu široka usta od ušesa do ušesa, tretji osebi — ta bodi gospica — tanek pas, kakor šivanka; četrti — tudi gospa — dene na glavo celo gromado las iz pravega konjskega repa, petega naredi lačnega, da se mu vidi skozi trebuh, a šestega sitega, da mu je počiti. Slikar, ki bi tako slikal, vzbujal bi ob prvem pogledu zanimanje, toda ne za dolgo časa. Tako piše Tavčar: velika nasprotja, nenavadne posebnosti, grozne strasti, vnebovpijoča krivica nad ubogim otrokom, katero dela človek s smehljaj-

jočim obrazom... take slike naj vzbujajo zanimanje. Tavčarjeva jako očitna posebnost je potemtakem ta, da hoče — efekt. Čitatelja treba vsak trenutek, ob vsakem koraku iznenaditi: sedaj ga vleči po blatu, potem mahoma potisniti v krasno dvorano; vseskozi torej narejati najkrepkejše učinke — to hoče naš pisatelj. Kakšen čudak je Slavljev oče poleg še večjih čudakov vrstnikov: Žolne, Deske in aristokratov: Veldenov in Saldernov! „Bolna ljubezen“ se igra s tvojim usmiljenjem, kakor se gospa Amalijsa z našim sočutjem. Vse na efekt!

Prav zaradi tega pa se naš pisatelj najmanj méni za to, kar imenujemo umetniško umerjenost. Pravi umetnik ne pušča domišljiji, ne pušča svoji živahni produktivnosti vajetov, marveč krotí sama sebe in hodi po trdni poti z mirnim korakom. Tudi ko opisuje strast, kaže svojo oblast nad snovjo. A Tavčar se prepušča popolnoma svojemu nagnjenju, celó umetno neti ogenj, da je svetloba in vročina tem večja.

Kjer pa ni v spisih trdne umerjenosti, tam tudi ni resnice. Ali se bo mogel bralec za 100 let — ako bo takrat sploh kdo še čital Tavčarja — poučiti, kakšen je bil naš narod v tej-le dōbi, katero opisuje? Le malo. Ne trdim, da so mnoge osebe prave karikature našega ljudstva, a nekatere se prav bližajo karikaturam.

Najhuje se godí (v tem zvezku) z učitelji ali vsaj učiteljema. Učitelj Deska nosi gnoj na njivo; vedno je lačen; predno začne pouk, navdušeno pretepe polovico svojih učencev; drugič zdravi malo bolje kakor po cigansko bolno dekletce; otepa v tuji hiši črni kruh, da je veselje; potem gré kosít, a zopet modruje o tem življenju kakor raztrgan dohtar. Tudi drug učitelj ima pri Tavčarju lepo čast, da pretepava otroke. Učiteljstvo je dalo Tavčarju tako lepe vzore, da jih prekaša v svojem stanu samo še slikar Žolna. Da, tudi mi umevamo ironijo, a tu je že taka „ironija“, da ni več ironija. Slikar Žolna je človeče, da ga pač ne more réditi mati narava takega. Župnik — to Vam je tudi eksemplar v družbi Žolne in Deske! Da pisatelj njegov značaj smeši, umeva se samo ob sebi. In tako dalje...

Kakšno prepričanje o življenju, o človeku, o narodu ima pisatelj? Učitelj Deska modruje o življenju: „Začel sem misliti na svoje stare dni in na to vprašanje odgovarjam tako: Čemu naše življenje? Res malo je prida! Te moči, katere so skuhale zemljo, so potrebovale nekaj takega, pravim, kar je človek. In naredile so ga, in sedaj mora živeti, kakor more. Vi me bote umeli, ali kdo drugi v vasi?“ A pridejo mu boljše misli. „In ako bi vendar vladala nad nami dobra roka, čemu smo?“ Srečno najde ljubezen kot namen človekov, pa tudi ta mu ni trden: „Ne vem, čemu sem živel“, pravi tudi po oni srečni misli. In naposled: „Ako

bi me hoteli postaviti zopet v življenje, ne bi hotel v drugič, ne bi hotel živeti! Ne hotel! Krščanskih načel o življenju, o človeku, o človeški družbi nima pisatelj.

Ne more se reči, da bi bil Tavčar nenraven pisatelj. V tem se dobro loči od moderne struje, ker nenravnih stvari ne opisuje z ono slastjo, katero opažaš pri dekadentih. Toda prav tako jasno je, da se Tavčar nikdar odločno ne izrazi za vzornost. Pač so nekateri spisi taki, da je v njih lep nraven nauk, a pisatelj jih slika tako, da bralec ne vé, ali mu je resno, kar pravi, ali sama šala.

Da bi izražal rodoljubje na poseben način, za to je bilo pisatelju največ prilike v Antoniu Gledjeviću, kjer veje močan slovanski duh, in v „Bolni ljubezni“, kjer se junak nevoljno obrača od Stritarja, ki imenuje „dekle“ svojo domovino.

Tu je torej Tavčar iz nekdanjih dnij! Njegovi spisi naj bodo njegovi zagovorniki, tako misli on, zagovorniki pred njegovimi sovražniki, katere prosi, naj ga ne „obsojajo prekruto“. Ali morda tudi nas šteje med svoje sovražnike? Zatrjujemo, da nismo sovažniki nobeni osebi, pač pa delovanju, ako je slabo in pogubno. In žal, ne moremo drugače, izjavljamo, da Tavčarjevi spisi v celoti zaradi omenjenih nedostatkov niso koristni našemu narodu. S poudarkom pravimo: „v celoti“, zakaj, da je tudi semtertje kaj dobrega v njih, n. pr. da je jezik lep in bogat, oblika mična in živahna, tega ne tají noben pameten človek. Med take dobre stvari sodí prav posebno stavek, ki ga je zapisal v „Bolni ljubezni“ junak Radoslav, in ki se glasi: „Pesniki morajo biti kot dijamant, če ne se narod pohujša, in sejali bi zmajeve zobe, ki poženo kmalu v srdita stebila.“ Da, z vsem srcem podpisujemo in ponavljamo ta stavek, a ga stavimo pred oči tudi gosp. dr. Tavčarju in vprašamo: Ali je njemu prazna stvar to, kar tukaj sam nazivlja narodno pohujšanje? Kaj pa njegovi spisi, kaj pa njegovo javno delovanje? Ker se sklicuje na te javne stvari gosp. Tavčar v predgovoru sam, zato se oziramo nanje tudi mi. Tavčar deluje že lepo število let na polju našega narodnega življenja. A kako? V št. 15. l. 1890. je pisal „Slov. Narod“ — in vsak bralec je imel za pisatelja teh besedij dr. Tavčarja tako-le: „Naš list je od nekdanj zastopal načelo, da mora biti slovenska narodnost fanatična in — tudi absolutna. To načelo bo list tudi v prihodnje zastopal. Če bo kdo med Slovenci nastopil ter bo pričel oznanovati krivo vero, da je pretiranost v narodnih vprašanjih škodljiva, da moramo mi Slovenci v narodnih vprašanjih postati popustljivi ali mlačni, kakor na pol pogreta voda, potem ga bomo vselej šteli med najhujše sovražnike svojega naroda. Tak človek je slep, ter hoče narodu vzeti najboljše orožje, s katerim se bode morda še obdržal proti navalom, ki mu preté od vseh strani. Kdor hoče

razširjati mlačnost gledé narodnosti med nami, tega moramo zatreti kakor gada.“ Ex ore tuo te iudico. Kdo bi si bil mislil, da bo pet — šest let pozneje isti dr. Tavčar prav tega kriv, kar je z navedenimi besedami obsojal tako odločno! Vsi slovenski listi, razven par onih, ki so od Tavčarja odvisni, trdé soglasno, da se je zavezal s kranjskimi Nemci. Njegove mnoge izjave, kakor da se je treba ozirati na Nemce, da se v Ljubljani ne dá brez Nemcev nič storiti, da hoče pripeljati svojih 300 Nemcev . . . i. dr., pričajo dovolj, da se je fanatična in absolutna narodnost Tavčarjeva čisto razkadila.

Ali se narod zaradi tega ne pohujšuje? Zlasti pa se pohujšuje narod zaradi strastnega boja Tavčarjevega zoper ljubljanskega škofa in našo duhovščino. Koliko je s tem koristil narodu? Gospod Tavčar je že pozabil (ali pa ga ta spomin peče), da je prav duhovnik bil tudi njemu v podporo. Ali je torej plemenito sedaj gorjačo dvigati zoper ta stan?

Že prvi spisi Tavčarjevi kažejo, da teži njegova narava po nenavadnih učinkih, da njegova fantazija ne pozna mere, da so njegovi stvori čudaki —, ki hočejo efekt in le efekt. Táko je tudi javno delovanje Tavčarjevo: efekt, velik efekt, to mu je načelo. In prav to je marsikomu lahko v pogubo, ako udari na slabo stran. Tudi izdajica narodov dela efekt in je lahko slaven, t. j. glasovit, a taka slava . . .!

Mnogokrat se navdušujemo s pozivom: „Delajmo za narod!“ Lep je sicer ta poziv, ni pa zadosten. Reči je treba: „Delajmo dobro, delajmo blágo za narod!“

S pravim prepričanjem priznavamo velike zmožnosti Tavčarjeve. O teh zmožnostih priča dovolj že ta zvezek mladostnih spisov. S temi zmožnostmi bi bil on lahko narodov dobrotnik in vodnik. A prav tako s prepričanjem in z zavestjo trdimo, da jih Tavčar doslej ni obračal (izvzemši njegovo dobrodelnost, o kateri semtertje čujemo, ali njegovo delo „Slovenski pravnik“) v prid narodu in jih ne obrača sedaj. Ali res ni možno izprevideti, česa pričakuje naša ljubljena domovina od svojih sinov? Ali nam ni v spominu, po kaki poti edinosti in sloge so hodili oni naši predniki, ki so v navdušenju mnogo presegali nas, čeprav niso mogli toliko za narod storiti, kolikor lahko storimo mi?

Gospod Tavčar vidi, da tiči že globoko v jeseni življenja. V taki dobi misli človek resneje in treznejše, kakor v burni mladosti. V spomin mu tudi prihaja lahko, da bo prej ali slej pred sodbo božjo treba odgovarjati o vseh delih, vseh besedah, zlasti napisanih. O, kako bi nam od veselja igralo srce, ako bi prav gosp. dr. Ivan Tavčar v poslednji dobi svojega življenja krenil na tisto pot, katero bi potomcem z mirno vestjo kazal in priporočal v posnemanje!

Dr. F. L.